

IVAN SZABÓ

PREŠPORSKO-BRATISLAVSKÉ HISTORKY

PREŠPORA
HISTORIE

IVAN SZABÓ

PREŠPORSKO-BRATISLAVSKÉ

HISTORKY

IVAN SZABÓ

PREŠPORSKO-BRATISLAVSKÉ

HISTORIKY

Text © Ivan Szabó

Photographs © Eduard Drobný, Vladimír Fecko, Perfekt´s archive, Michal Zika´s private collection of historical postcards

Design © Veronika Sabovčíková, Perfekt 2015

Slovak edition © Perfekt 2015

Realizované s finančnou podporou Združenia vydavateľov a kníhkupcov Slovenskej republiky.

Vydané s príspevkom hlavného mesta SR Bratislavy,
grantového programu ARS BRATISLAVENSIS.

PREŠPORSKO-BRATISLAVSKÉ HISTORKY

Autor textu: Ivan Szabó

Texty pod obrázkami: Štefan Holčík

Fotografie: Eduard Drobný, Vladimír Fecko, archív vydavateľstva Perfekt,
súkromná zbierka dobových pohľadníc Michala Ziku

Editorka: Magdaléna Gocníková

Jazyková redaktorka: Zuzana Vrábelová

Grafická úprava: Veronika Sabovčíková, DTP Perfekt

Vydal Perfekt, a. s., Karpatská 7, 811 05 Bratislava, ako svoju 710. publikáciu.

Rok vydania 2015

Prvé vydanie

Tlač: FINIDR, s. r. o., Český Těšín

Knihu si môžete objednať vo vydavateľstve PERFEKT, Karpatská 7, 811 05, Bratislava 1,
fax: 02/52 49 97 88, e-mail: odbyt@perfekt.sk alebo kúpiť na rovnakej adrese
v Kníhkupectve Vojtecha Zamarovského alebo na www.perfekt.sk s 30 % zľavou.

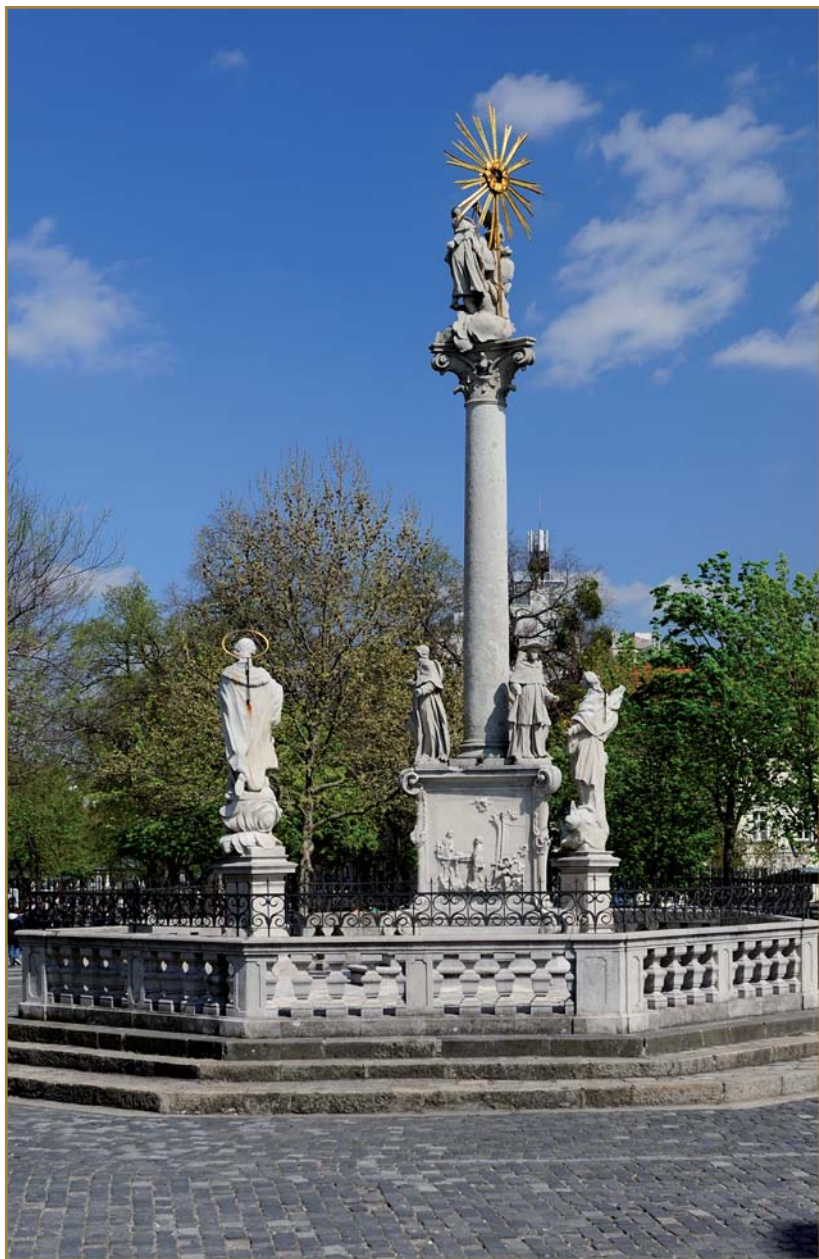
Elektronickú verziu tejto knihy si môžete kúpiť na internetových portáloch
www.martinus.sk, www.dibuk.sk a ďalších.

ISBN 978-80-8046-712-8

www.perfekt.sk

Nie všetko, čo sa odohralo v histórii, sa dostalo na stránky kníh, ktoré zaznamenali veľké dejiny. Popri významných udalostiach sa prihodili aj malé vzrušujúce udalosti, na ktoré sa časom zabudlo. No tieto epizódy či historiky tu existovali a často niesli v sebe neoficiálnu pečať doby, v ktorej vznikli. Poľudšťili udalosti, ktoré suchopárni historici či kronikári zaznamenali stroho a bez emócií. Na tieto historiky storočia sadal prach. Bolo potrebné sfúknuť ho a čitateľom predložiť epizódy na čítanie. Lebo aj z nich sa skladá mozaika histórie.

autor

Morový stĺp na Rybnom námestí v roku 2014

VYÚDENÁ POŠTA

Ludí voľakedy trápili epidémie, proti ktorým sa nedokázali účinne brániť. Jednou z nich bol mor. Táto smrteľná a nevyliciteľná choroba vypukla roku 1710 v Bratislave. Boj proti jej rozširovaniu sa začal karanténou. Riešiteľ nariadil zatvoriť všetky mestské brány, až na jednu takzvanú malú. Kto chcel vstúpiť do mesta, musel sa pred bránou podrobiť prehliadke a dostať zdravotný pas. Novovzniknuté sanitné komisie kontrolovali domy, či sa v nich nenachádza cudzinec bez pasu. Prísna kontrola sa vzťahovala najmä na hostince. Šíriteľmi nákazy boli zvyčajne žobráci, ktorí sa potulovali z miesta na miesto. Tých magistrát ihneď vykázal za mestské brány. Mor sa šírila aj v iných častiach krajiny, preto platilo kráľovské nariadenie, v ktorom sa prikazovalo, aby sa pošta adresovaná do Prešporka najskôr zhromažďovala na petržalskej strane Dunaja. Poštári pre ňu chodili každý deň, no museli ju najskôr „vyúdiť“ v dyme z pecí, kde horelo predovšetkým borovicové drevo. Podľa vtedaj-

Morový stĺp a Hviezdoslavovo námestie, vtedy Kossuth Lajos tér, okolo roku 1905

ších lekárov to bol najvhodnejší ošičovateľ zásielok od morových baktérií. V ďalšom z protinákazových opatrení sa uvádzalo, že nielen poštu, ale aj ľudí prichádzajúcich do mesta treba „namočiť do octu, vydymiť a pri peciach k tomu určených vysušiť“.

Domy, v ktorých sa vyskytla nákaza, označovali bielym krížom. Styk s obyvateľmi takýchto domov bol prísne zakázaný. Roku 1712 v Prešporku evidovali šesťstoosemdesiat domov označených bielym krížom. Veľa chorých ležalo aj v mestských lazaretoch. Jeden z nich bol na Špitálskej ulici.

Pre stolárov platilo nariadenie, v ktorom sa prikazovalo, aby rakvy vyrábali iba z tenkých dosák, aby sa „mŕtvoly čo najskôr rozložili“.

Ak zomrel človek postihnutý morom a konal sa pohreb, hrobári museli pred smútočným pohrebným sprievodom pochodovať s veľkými bielymi palicami. Mestské direktórium určilo miesto, kde sa obeť epidémie pochovávali.

Mor sa podarilo zažehnať až v januári roku 1714.

Spomienku na kruté roky epidémie pripomína morový stĺp na Rybnom námestí. Mesto ním poďakovalo trojici svätých – Ondrejovi, Rochovi a Karolovi Boromejskému za to, že epidémia ustúpila.

Rybné námestie okolo 1935, v pozadí je dnes už zbúraná židovská synagóga.

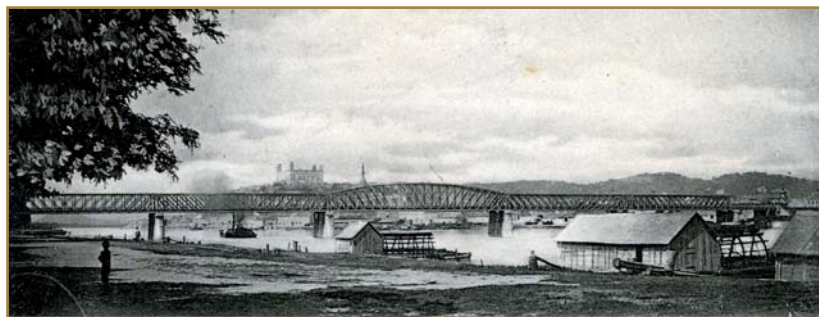
ZLATO V DUNAJI

Zlato sa na Slovensku nenachádzalo iba v horninách a neťažilo sa iba v Banskej Štiavnici či v Kremnici. Nachádzalo sa aj v niektorých potokoch a riekach, predovšetkým v Dunaji, ktorý z jednej strany obopínal Prešporok. Legenda o prešporskom dunajskom zlate sa nezachovala, no historická pamäť zaznamenala, ako vznikol názov starej pridunajskej obce Zlatná na Ostrove ležiacej od Prešporka čo by kameňom dohodil. Kedysi dávno sa mládenci plavili za svojimi dievčatami na člnoch cez rozvodnený Dunaj. Jedného dňa zafúkal silný vietor a z klobúka jedného mládenca odvial červenú ružu – dar od jeho vyvolenej. Nešťastný šuhaj sa vybral hľadať stratenú ružu, ktorú vietor odvial do vody a potom vymrštil medzi osiky na breh. Hľadal ju v kroví i na piesočnatom brehu. Po troch dňoch ju našiel na brehu rieky, no ruža nebola červená, ale žltá. Nalepil sa na ňu zlatý prášok z Dunaja. Keďže sa to stalo blízko nejakej usadlosti, tak dostala zlaté meno. Pamätníci spomínajú, že kedysi sa Žitnému ostrovu, kadiaľ preteká Dunaj, hovorilo aj Zlatý kút či Zlatá záhrada. To preto, lebo ryžovanie zlata z Dunaja bolo po polovníctve a rybárstve tretie najrozšírenejšie zamestnanie v povodí Dunaja.

Roku 1749 vydala cisárovná Mária Terézia ryžovací patent pre Uhorsko. V ňom zakotvila práva a povinnosti ryžovačov zlata. Kolko zlata

Most cisára Františka Jozefa okolo roku 1900, v súčasnosti je v rekonštrukcii.

sa vtedy z Dunaja presne ťažilo, nevieme. Dunajskí ryžovači zlata sa to snažili zatajiť, aj keď im povinnosti prikazovali nález zverejniť. Podľa dostupných štatistík ťažili v rokoch 1878 až 1890 ročne priemerne štyri kilogramy zlata. Dunajskí ryžovači pracovali tak, že natiahli na drevenú lavicu psiu kožu a na ňu nanášali štrk a piesok, ktorý vymývali vodou. Čiastočky zlata sa zachytili v srsti...

O ťažbe zlata na Dunaji jestvujú aj novšie zvesti. Roku 1935 *Národné listy* uverejnili správu, že roku 1936 sa začne ťažba dunajského zlata v obci Kližská Nemá. V novinách stálo: „*Vlani prenajalo Ministerstvo verejných prác spoločnosti Aurea na Žitnom ostrove tridsať štvorcových kilometrov. Územie je bohaté zlatonosné, má hodnotu najmenej tri miliardy korún. Náplavy zlatonosného štrku a piesku siahajú do hĺbky 20-40 metrov. V prvom roku spoločnosť spracuje milión kubíkov zlatonosného štrku. Denná ťažba bude činiť kilogram zlata... Ťažba zlata môže znamenať prácu pre ďalšie generácie na mnoho rokov.*“

Roku 1936 sa na Dunaji zjavil malý bager, potom ho nahradil väčší. Ten zmontovali v bratislavskom Zimnom prístave a na vlečnom člne pustili dolu prúdom až na ryžovisko. Neistá politická situácia a blížiaci sa druhá svetová vojna ťažbu zlata prerušila. Po vojne sa s takýmto veľkým projektom ryžovania zlata na Dunaji už nepočítalo. Nepočíta sa s ním ani dnes.

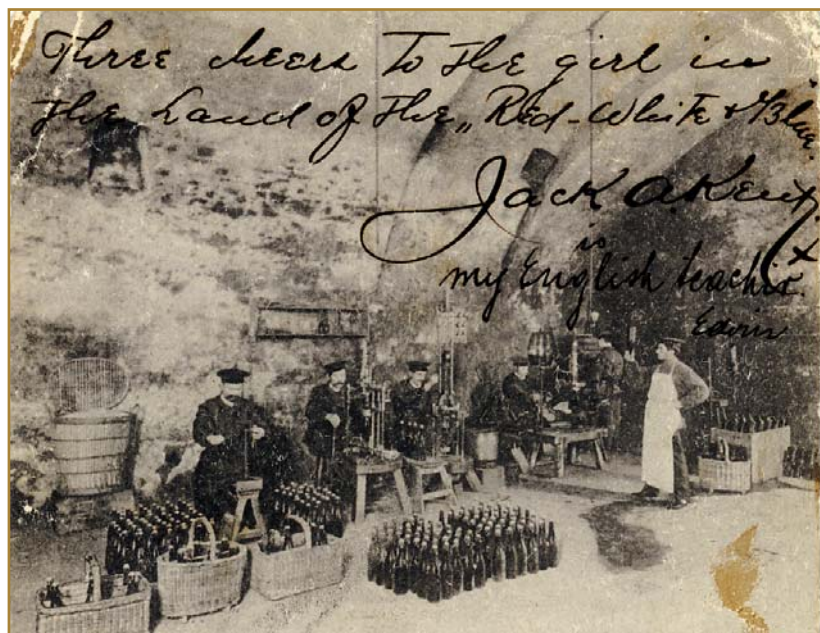

Pohľad na mesto z južného brehu Dunaja okolo roku 1940

ŠAMPANSKÉ Z PREŠPORKA

Napoleonské vojská neobišli ani Prešporok. Svedčí o tom skutočnosť, že roku 1805 po víťazstve Napoleona v bitke pri Slavkove podpísali zástupcovia Francúzska a Rakúska v Primaciálnom paláci bratislavský mier. No ani roku 1809 Napoleonovo vojsko nedalo pokoj obyvateľom Prešporka. Hovorí sa, že sám Napoleon sa z petržalského brehu Dunaja pozeral na Bratislavu, ako ju bombardujú gule z kanónov. V Bratislave je Napoleonov vŕšok, ktorý si vraj pamätá Napoleonove čižmy... Aj keď sa hovorí, že vo vojne sa nedarí láske, vždy sa nájde výnimka potvrdzujúca pravidlo. Tak sa stalo, že francúzsky vojak menom Hubert mal síce

Hubertova pivnica okolo roku 1903

dobrú mušku, no namiesto hradných múrov trafil srdce jednej Prešporčanky. Nie však mušketoou, ale Amorovým šípom. Napoleonovi vojaci odišli, no on kvôli peknej žene v Prešporke zostal. Keď premýšľal, čím sa bude v meste na Dunaji živiť, prišlo mu na myseľ, že pochádza z vinárskeho kraja, kde sa vyrába chutné víno, nazývané šampanské. Predtým, ako si navliekol vojenský mundúr a maširoval do vojny, pracoval doma v Champagne vo vinohrade. Prešoval hrozno, kvasil ho. Vo fľašiach zrelo iskrivé, šumivé víno... O šumivom víne zatiaľ v Prešporke nechýrovali. Vinnú révu na karpatských svahoch pestovali už od čias rímskych výbojov. Bývalý francúzsky vojak Hubert sa rozhodol: založí firmu na výrobu

Socha vojaka z Napoleonovho vojska pri lavičke na Hlavnom námestí je dielom Juraja Meliša.

šumivého vína. Tak sa aj roku 1825 stalo. Na terajšej Radlinského ulici vyhlbili robotníci pivnice a nad zemou vyrástli budovy. Do nich vinohradníci po obaračkách dovážali hrozno. Tam sa mlelo a prešovalo. Najväčšmi sa o rozvoj firmy zaslúžil vojakov potomok Johann Evangelista Hubert, ktorý sa narodil roku 1849 a zomrel roku 1882. Miestom jeho posledného odpočinku je Ondrejský cintorín v Bratislave.

Šumivé víno z bratislavskej firmy Hubert si získalo slávu aj za hranicami Uhorska. V roku 1867 ho ocenili medailou v Paríži, roku 1896 v Bordeaux, niekoľkokrát získalo ocenenie v Budapešti (v rokoch 1842, 1846, 1889, 1896) a vo Viedni (v rokoch 1849, 1873, 1890 a 1898). Ba aj z prešporských výstav vín si šumivé víno odnieslo častokrát ocenenie. Nečudo, veď firma Hubert bola prvá mimo Francúzska, v ktorej sa šumivé víno vyrábalo podľa tradičných receptov. Výnimočne chutné bolo víno, ktoré sa predávalo pod značkou Gentry Club. Sekt Hubert sa na Slovensku vyrába dodnes, hoci už nie v Bratislave, ale v Sereďi. „Šampusáreň“ nepatrí nikomu z rodu Hubertovcov, pretože tí už dávno vymreli.

Primaciálny palác okolo roku 1905

ANDERSEN V PREŠPORKU

Na konci Hviezdoslavovho námestia v Bratislave stojí socha najslávnejšieho svetového rozprávkara Hansa Christiana Andersena. Jej autorom je sochár Tibor Bartfay. Rozprávkar Andersen sa narodil 2. apríla 1805 v dánskom mestečku Odense, kde je aj spisovateľovo múzeum. V ňom si Dáni uchovávajú dokumenty a predmety pripomínajúce dielo a život veľmajstra rozprávok. Osudy cínového vojačika či dievčatka so zápalkami aj túžby malej morskej panny poznajú deti na celom svete. Menej sú však známe Andersenove cestopisné knihy. Napísal ich niekoľko, pretože rád cestoval a svoje zážitky si zaznamenával do denníkov, z ktorých potom zostavil cestopis. Raz, bolo to roku 1841, sa vybral loďou Mária Anna z Carihradu do Viedne. Cestu mu sponzorovala Kráľovská súkromná nadácia a uskutočnila sa v jarnom období spomínaného roka. Koncom mája 1841 sa loď ocitla v Budapešti a 3. júna už kotvila v bratislavskom, teda v prešporskom prístave. Čo primälo kapitána parníka zakormidlovať do prístavu blízko Viedne? Najpravdepodobnejšou príčinou bol nedostatok uhlia, pretože parník bol nenásytný. Hltal jednu tonu paliva za druhou. Kým námorníci nakladali uhlie do obrovských zásobníkov, cestujúci mali možnosť vyjsť na breh a prezrieť si Prešporok. Tak urobil aj spisovateľ Andersen. Je pravdepodobné, že si poobzeral Hlavné námestie s Rolandovou sochou a zavítal aj na hrad. Spisovateľ Peter Glocko, ktorý sa Andersenovou návštevou Bratislavy zaoberal, zaznamenal, že v našom hlavnom meste sa stretol s anonymným dievčatom, ktoré mu podarovalo ružu. To ho inšpirovalo k napísaniu slávnej rozprávky Dievčatko so zápalkami, ktoré v jednom plameni zápalky v kratučkom okamihu videlo to, po čom celý život túžilo – po radoostiach Vianoc, teple domova a voni jedličky...

Hans Christian Andersen prežil ťažké detstvo, v ktorom bolo málo lásky a veľa biedy. Preto nečudo, že aj keď zbohatol, mal silné sociálne cítenie, čo sa prejavovalo aj v jeho tvorbe.

Záznamy o Andersenovom bratislavskom pobyte sú chudobné na fakty, no možno si ich prečítať v nemeckej knihe *Gesammelte Märchen und Historie von Hans Christian Andersen*, ktorá vyšla roku 1853 v Lipsku.

Hans Christian Andersen na Hviezdoslavovom námestí od sochára Tibora Bartfaya

BEŽEC V BRNENÍ

O tom, že Prešporčania mali aj v minulosti zmysel pre recesiú, dokumentuje leták z roku 1827. Pozýva zvedavcov na dnešnú Panskú ulicu, vtedy sa volala Dlhá, aby sa stali svedkami ojedinelého behu jediného bežca. Aktérom podujatia bol športovec (v letáku sa zdôrazňuje, že známy) Göhrich. Tento „*má tú česť s povolením vrchnosti predviesť ctenému publiku, ak to počasie dovoľí, svoj druhý a posledný rýchlobeh z Dlhej ulice až pod Sabathegy*“.

Atraktívny beh sa konal 2. februára v zimnom počasí. Trasa merala približne štyri kilometre a viedla mierne stúpajúcim terénom. Mohlo to byť napínavé divadlo najmä v čase, keď prešporské ulice pokrýval udupaný sneh. Bežec si musel na šmyklavom teréne dávať pozor, aby sa nepošmykol a tým neposkytol zvedavým mešťanom nežiadanú zábavu.

Z letáka sa dozvedáme aj ďalšie zaujímavé informácie. Napríklad aj to, že Göhrich sa na beh „*podujíma v plnej zbroji, čiže v prednom a v zadnom brnení, s prilbou, šablou a s vysokými čižmami s ostrohami*“.

Nebol to zvyčajný bežecký úbor. Toto neobvyklé oblečenie malo vzbudiť divácky záujem. Mnohí z divákov sledovali aj prvý Göhrichov beh na rovnakej trati, keď bežec pribehol do cieľa za dvadsaťdeväť minút. Teraz sa rozhodol výkon zlepšiť a cieľovú pásku pretrhnúť o desať minút skôr.

Z letáka sa ešte dozvedáme, že bežec prosí dámy a pánov „*aby sledovali jeho výkon a taktiež sa uchádza o veľké množstvo divákov a vysoký príjem*“.

Čo sa týka vstupného: pre sto-

Panská ulica okolo roku 1900, pohľad od východu

jacích divákov bolo dobrovoľné, najmenej však bolo treba zaplatiť dvanásť grajciarov. Deti platili polovičné vstupné. Okrem stojacich divákov sa bežec obrátil aj na tých, ktorí chcú jeho beh sledovať na koňoch alebo na vozoch. Prosil ich, aby išli „desať krokov odstupu za ním“.

Začiatok pretekov oznámil Göhrich na tretiu hodinu popoludní.

Je pravdepodobné, že bežca prišli do mrazivého dňa povzbudiť stovky divákov. Veď podujatie malo za úlohu oživiť a spestriť život v meste a priniesť zábavu a úsmev do zasnežených ulíc. S akým výsledkom sa beh skončil, či bežec v brnení prekonal stanovený čas, historické dokumenty nezaznamenali. O vážnosti jeho vystúpenia, svedčí aj to, že na kresbe ilustrujúcej leták drží bežec v rukách hodiny, ktorými si počas behu kontroloval medzičasy.

Panská ulica, obchod Linoleum, okolo roku 1940

PRVÁ BUDOVA PRE DIVADLO

Prvá budova, ktorú postavili špeciálne pre divadelné účely, stála v Prešporke v miestach, kde neskoršie vyrástol Kostol Notre Dame. Stalo sa tak roku 1741 pri príležitosti veľkolepých príprav mesta na korunováciu Márie Terézie za uhorskú kráľovnú. Slávnosť sa mala konať v júni a pri tej príležitosti zasadal v Bratislave aj uhorský snem.

Šľachta si chcela kráľovnú uctiť aj hodnotným kultúrnym zážitkom. Tým malo byť predstavenie komickej opery, hovorí sa jej opera buffa. Tento žáner panovníčka obľubovala. V tom čase po európskych krajinách kočovala vynikajúca talianska operná spoločnosť, ktorú viedli bratia Angelo a Pietro Mingottiovci. Organizátori operného predstavenia sa snažili pozvať súbor aj do Bratislavy. Niekoľko týždňov pred korunováciou vyrástla na mieste, kde stojí kostolík Notre Dame trojposchodová drevená budova určená pre operné predstavenia. V kočovnom súbore účinkovali

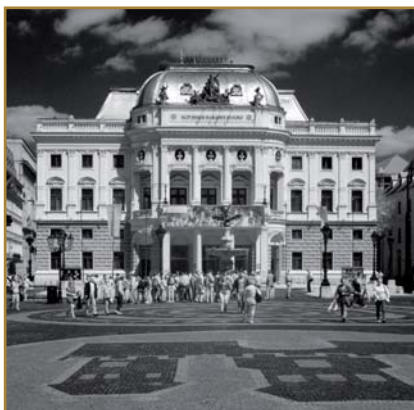
Nedostavaný kostol pri Kláštore Notre Dame, 2015

veľmi známe hviezdy, medzi ne patrila aj slávna operná diva Regina Valentini, ktorá dosahovala úspechy na operných scénach v Dražďanoch, v Madride a v Londýne. Ďalšími speváckymi star tých čias boli Marianna Pirkerová a Giuseppe Alberti. So súborom spolupracovali ako dirigenti hudobní skladatelia Paulo Scalabrini a Christoph Willibald Gluck. Oba dirigenti zaručovali kvalitné operné predstavenia.

Počas korunovácie a zasadania snemu sa na predstaveniach zúčastnilo veľa príslušníkov prešporskej, viedenskej či budapeštianskej honorácie. Podľa novín *Pressburger Zeitung* sa súbor predstavil operami *La serva padrona*, *Allesandro nell' Indie*, *Artaserse* a inými. Súbor neuvádzal iba opery, ale divákovi ponúkal aj dramatické žánre podľa novín „s vynikajúcim hereckým obsadením“.

Scéna aj kostýmy mali vysokú úroveň a leskli sa v žiari lúčov. Vraj napriek tomu, že libretista predpisoval srdcevrúcu scénu vo väzení, väzeň v nej hral v krásnom čistom a lesklom kostýme. Herci sa držali zásady, že nesmú na javisku ukazovať nič mrzké a nepekné... Taký bol vtedajší úzus.

Divadlo, vedené riaditeľom Pietrom Mingottim, hosťovalo v Prešporku od júna 1741 až do začiatku adventu. Potom sa súbor zbalil a odišiel do Štajerského Hradca, kde mal trvalejšie sídlo.

Slovenské národné divadlo v roku 2015

Staré mestské divadlo grófa Csákyho na mieste súčasnej historickej budovy Opery Slovenského národného divadla, pred rokom 1880